

Era firesc ca la această reuniune să vorbesc despre Anul Nou și pentru a începe, dați-mi voie să vă spun ce înțeleg eu prin "lectură" și ce înțeleg prin "discurs". "Lectura", pentru mine, este mai mult decât "descrierea". Descrierea e o comunicare de informații asupra unor observații pe care le facem în cercetările noastre, de obicei în cercetările de teren; până când "lectura" este încercarea de a pătrunde în înțelesul acestor informații pe care le avem din realitate; adică de a căuta să desprindem **sensul** lucrurilor pe care le constatăm în realitate. În felul acesta pot să fie diverse **nivele** de lecturi, până când ajungem la semnificațiile cele mai profunde, în sensul lingvisticii moderne.

Pentru a putea face o bună lectură, trebuie să avem un **text**, adică un lucru finit, care să aibă un început și aibă și un sfârșit, să fie deci un **discurs**, exact așa cum citim un text verbal. Consider astfel că sărbătorile de Anul Nou sunt, într-adevăr, un text "finit" și, fără îndoială – în cadrul sărbătorilor calendaristice românești – sărbătoarea cea mai importantă, dar nu numai pentru că se plasează la început – deci este un exordiu, iar prin poziția ei are o importanță vădită – ci și prin sensurile profunde pe care le implică.

De fapt, sărbătoarea de Anul Nou este o sărbătoare ciclică. Începe în Ajunul Crăciunului, adică în ajunul zilei de 25 decembrie și de termină în 6 ianuarie. Acesta este ciclul și ciclul este ceea ce era în evul medie **duodocesima**. Se **așează** peste un prag Anul Nou; de când Iuliu Cezar, la 708 de la întemeierea Romei, a stabilit Anul Nou la întâi ianuarie și i-a dat acestei treceri dintr-o perioadă de vegetație în cealaltă o conotație politică – fiind că era data la care proconsulii, noii proconsuli, intrau în funcții, deci era un nou an de guvernare – de atunci Anul Nou se **așează** peste prag. Întâi ianuarie este pragul și cele douăsprezece zile se **așează** peste acest prag, deci, în sensul teoriilor de trecere, tot ciclul este un **ciclu de trecere**; de fapt, trecerea dintr-o perioadă de vegetație în cealaltă perioadă de vegetație sau dintr-un răstimp de munci în celălalt răstimp de munci. Lucrul este destul de important, fiind că timpul este neîntrerupt, timpul **în general** este neîntrerupt și oamenii, pentru a putea să-l înțeleagă, să-l stăpânească și să-l organizeze, l-au tăiat în felii; au observat mersul astrelor, mersul anotimpurilor – și l-au tăiat în felii și au creat anul. Și pe felii este o tăietură: această tăietură este de fapt sărbătoarea, ciclul Anului Nou; o tăietură destul de largă în zona de cultură europeană, adică o tăietură de douăsprezece zile, în forma medievală, și tot de douăsprezece sau aproape douăsprezece zile până astăzi. Pentru a putea să **citim** acest lucru, în metodologia modernă există două moduri: un mod de a-l citi la **orizontală**, de a face, prin urmare, o lectură **sintactică** și de a vedea cum se angrenează între ele diversele părți; o citire simplă, pe care o facem fiecare dintre noi, fiind că o trăim; adică știm exact cum se leagă colindele copiilor din

seara de ajun de colindele maturilor, și cum se leagă toate celelalte până la bobotează, când în Maramureș merg copii cu chiralexa ș.a.m.d. Ea constituie astfel o sintagmă pe care noi putem să o analizăm la nivel orizontal.

Mai interesantă este însă analiza la nivel **vertical**, fiind că această analiză ne oferă paradigme pe baza cărora am putea să desprindem sensul; ce este de fapt acest rit de trecere? Este o trecere din anul vechi în anul nou, deci avem o primă opoziție, între vechi și nou. Ce este cel vechi? Ceva ce cunoaștem; iar cel nou este ce nu cunoaștem nemijlocit. (Acum cunoaștem, fiind că există planuri etc.). Însă, în general, în forma tradițională, nu cunoaștem aceste lucruri. Deci avem o opoziție între vechi și nou, avem o opoziție între cunoscut și necunoscut. O opoziție, de fapt, între trecut și viitor. Adică ceea ce a fost până la **tăietură** aparține trecutului și ceea ce va fi după ea, aparține viitorului.

Sărbătorile se plasează în prezent, adică noi suntem în raportul acesta cu timpul, pe care l-am tăiat în secvențe recurente care se repetă în fiecare an; noi suntem deci, în timpul sărbătorilor, în prezent și în acest prezent trebuie să vedem ce știm din ceea ce a fost în trecut și ce putem să prevedem din ceea ce o să fie în viitor. Pe baza acestui triplu sistem de opoziții, prezentul este un moment în care se mediază, în care ceea ce este opus, trecutul și viitorul, vechiul și noul, cunoscutul și necunoscutul se caută să fie cumva împăcate și să putem să trecem cumva peste prag. Suntem astfel într-o situație liminală, între tăieturi; și atunci trebuie să ieșim din această limită și să trecem peste prag, iar tot ceea ce se întâmplă în timpul sărbătorilor de Anul Nou nu se întâmplă decât în acest scop: în scopul trecerii peste prag. În timpul acestor sărbători avem două feluri de acte: acte **rituale** și acte **ceremoniale**. Greu de diferențiat care este ritual și cât este ritual și cât este ceremonial, fiind că fenomenele folclorice sunt în general globale, iar noi, dacă privim textul în întregime, avem o structură, un întreg, așa cum am avea un roman bine construit, o casă cu arhitectura întregului. Atunci, în această structură, lucrurile se prezintă întrețesute ca într-un covor. Și e greu de spus unde se termină ritualul și unde începe ceremonialul. Ceea ce este sigur este că tot ce se întâmplă în timpul celor 12 zile nu este cotidian. Acum suntem la un alt nivel, adică tăietura este mai sus decât ceea ce a fost înainte și ceea ce o să fie după aceea. Deci, cere o conotație în plus, această tăietură fiind deci o **marcă**. Ce se întâmplă de fapt? Întâi, se petrec o serie de lucruri de devinație; căutăm să vedem cum va fi anul care vine; adică ne informăm, fiind că un om informat face cât doi, zice proverbul francez. Și atunci facem "calendarul de ceapă", să vedem care o să fie zilele bune și care zilele proaste pentru agricultură, sau fetele caută să vadă cum o să se mărite și unde și cum o să le fie "drăguții" ș.a.m.d. Este deci primul lucru pe care oamenii îl fac în această perioadă, pentru a-și da seama cum vor putea să treacă din trecut în viitor, cum, în acest prezent, ei trebuie să hotărască asupra viitorului. Al doilea act pe care îl facem de obicei sunt actele augurale: trebuie să faci în acest prezent tot ce poate fi de bun

augur pentru anul viitor. Anul Nou este, se spune în Maramureș, “o zi la anul”; și latinii spuneau că este “festum incipium”. Cum începeai înseamnă că așa va fi tot anul celălalt. Nu numai că trebuie să faci acte augurale, dar trebuie să eviți să faci acte care ar putea fi de rău augur. Pe urmă, trebuie să urezi să faci acte de **propitiere**. Și tot sistemul nostru de felicitare, de la simpla urare “la mulți ani” până la colindele cele mai complicate sunt de fapt acte de propitiere, făcute pentru ca să ne meargă bine. Și mâncarea îmbelșugată, și băutura multă, și veselie – toate sunt de bun augur pentru anul care vine. Trebuie făcute, de asemenea, și acte de profilaxie, fiind că în momentele acestea marcante forțele răufăcătoare sunt întotdeauna mai active. Iar tot sistemul sărbătorilor de Anul Nou se axează de fapt, pe această axă perpendiculară, în care ne jucăm cu **cele trei opoziții** pe care căutăm să le împăcăm ca să putem să trecem din anul vechi în anul cel nou. Nu numai să le împăcăm: ceea ce se face în acest prezent al sărbătorilor nu este numai un act de trecere, ci și o noțiune adnotivă asupra anului care vine; adică fiecare ieșire dintr-o situație liminală însemnează ceva în plus decât ceea ce a fost înainte. Niciodată cel nou nu va fi repetarea celui vechi. Va fi ceva în plus, iar asta ține de dinamica vechilor obiceiuri.

În acest fel o lectură a textului ceremonial sau ritual, care este Anul Nou, este un mare discurs pe care comunitatea românească îl face asupra trecerii ei din trecut în viitor, în această segmentare a timpului neîntrerupt în perioade recurente, care se repetă. Soluțiile pe care le dăm, pentru a trece dintr-o perioadă în cealaltă, sunt de fapt, niște strategii de comportare. Adică omenirea a elaborat în timp foarte îndelungat anumite strategii; deci a spus: pentru ca să treci în anul care vine, trebuie să faci următoarele lucruri, să nu faci cutare și cutare... De fapt toată operația aceasta pe care noi o numim rituală sau ceremonială, nu este decât o operație de strategie, de comportament față de nou înșine, de întruchipările mitologice ș.a.m.d.

Ceea ce este mai important însă, este că, fiind “o zi la anul”, un “festum incipium”, Anul Nou, adică cele 12 zile, sunt o prefigurare a întregului an viitor. Nu numai o prefigurare matematică, adică nu numai faptul că cele douăsprezece zile corespund celor douăsprezece luni, ci o prefigurare a tuturor situațiilor în care omul ar putea să se găsească în anul care vine, un fel de repetiție a soluțiilor pe care le-ar elabora. Astfel, “Plugușorul” (nu cel moldovenesc care este foarte metaforic, ci cel ardelenesc care se spune la jocul cu “Turca”) este “un mic tratat de agrotehnică primitivă”, este o prefigurare a ceea ce trebuie să facă omul de la semănat până când ajunge la colaci. Și cred că, în acest sens, pentru toate situațiile în care vom putea să ne găsim în timpul anului, în repertoriul de Anului Nou și mai cu seamă în poezia colindelor, există prefigurate aceste soluții. De aceea nu ne mirăm că în poezia colindelor de la noi există “Miorița”, “Meșterul Manole”, “Soarele și Luna”, colindele cu “Cerbul” ș.a.m.d., fiind că aceste colinde sunt în fond forme poetice ale unor vechi rituri. “Meșterul Manole” nu este decât forma poetică a unui rit de sacrificiu, pentru a putea construi o clădire; acest rit a fost

răspândit în întreaga lume și Frobenius citează din Africa un rit concret de acest fel, pe care l-a întâlnit între cele două războaie. Deci, o formă poetico-metaforică a unui lucru care a existat ca rit, după aceea a existat ca **mit**, iar la noi există și azi ca **poezie**. "Miorița" este și ea o metaforă, într-o situație destul de dificilă când omul nu mai reușește să scape de o moarte pe care nu o merită, atunci încearcă să scape sărind în metaforă. Este deci o altă soluție. "Soarele și Luna" este și ea rezultatul unui mit, iar toate colindele cu "Cerbul" s-ar putea să fie niște rituri de inițiere. Iată, deci, prefigurăm în obiceiurile de Anul nou ceea ce ni s-ar putea întâmpla în timpul anului care vine. Prefigurăm în "Plugușorul", prefigurăm într-o mulțime de lucruri. Nu mai prefigurăm astăzi fiind că avem alte soluții; însă creăm totuși, în sensul vechi, creăm această atmosferă dând amploare sărbătorească zilelor de Anul Nou, creăm această atmosferă de bun augur care ne permite să intrăm cu mult curaj în viitor, ca și după o temeinică discuție a Planului de stat.

În ce privește jocurile cu măști, poate că acestea nu se leagă de chestiuni foarte complicate în legătură cu strămoșii. Ele pot fi, pur și simplu, niște jocuri, adică ceea ce au fost Saturnaliile romane, sfârșitul perioadei rituale și ceremoniale, perioadă grea pentru că nu poți să trăiești în cotidian, cu atât mai mult nu-l ușor să trăiești în ceremonial! Dimpotrivă, uneori este mai greu să trăiești în acest plan superior, sacral. Și, pentru ca să ieși din acest plan și să intri din nou în cotidian, ai nevoie să te dezlegi; jocurile cu măști sunt un fel de refulare: prin ele te ascunzi în dosul măștii ca să poți să faci ce nu faci în cotidian, noi toată ziua ne ascundem în dosul măștii! În acest fel, jocurile cu măști sunt la sfârșitul perioadei rituale sau ceremoniale, un fel de purificare, permițându-ne să intrăm mai liberi în perioada nouă, care vine. Adică am făcut tot ce am putut să facem pentru a ne da seama cum va fi anul care vine pentru a acționa asupra anului care vine prin riturile citate, ne-am rememorat toate soluțiile elaborate timp de secole pentru diversele situații în care ne-am găsi; și, la sfârșit, ne eliberăm de toate greutățile, presiunile constrângerile sociale ca să intrăm mai liberi în anul care vine.

Aceasta este lectura ce o fac eu acestui text pe care-l consider unitar ca structură. Și nu este bine, cred, niciodată, să citim într-un text ca acesta numai un singur lucru, fiind că toate lucrurile se leagă între ele. Adică nu putem să citim numai colindele și să nu citim jocurile cu măști; numai "Plugușorul" și "Sorocova" sau alte lucruri, fiind că ele sunt numai părți ale unui întreg, care este **structura**, și care este acest ciclu, acest prezent între trecutul care a fost, anul pe care l-am încheiat, și viitorul care este anul care vine. Lectura anului este o lectură pe axa timpului infinit, pe care oamenii, pentru a putea să-l stăpânească, l-au tăiat în felurile recurente.

*Comunicare rostită la sesiunea de comunicări organizată de Muzeul
xxxxxxx din S.M. și a Asociației Folcloriștilor și Etnografilor din
Maramureș, decembrie 1975.
(Arhiva C.I.C.P.M.A.M. Maramureș, transcr. L. Borlan)*